‘ఈ యపరాధము నీదికాదు’

౧

“నాన్నా! అమ్మ యింకా యెప్పుడొస్తుందీ” అని కమల యడుగు సరికి వెంకటప్పయ్యగారికి గన్నుల నీరు గిఱ్ఱున దిరిగెను. అప్పటికి రెండునెలలైనను గమలకు దల్లి యింకను మఱుపునకు రాలేదు. కాని తల్లి లేనికొఱత గనబడకుండ పార్వతమ్మ మేనకోడలిని సంరక్షించుచు వెంకటప్పయ్యగారి యింటిలోనే యుండెను.

భర్త గతించినను దన యేకపుత్రుని మీదనె పంచ ప్రాణములుంచుకొని పార్వతమ్మ తన యత్తగారితో గూడ నమలాపురమునందే తన స్వగృహమున నుండెను. కాని దైవవశమున విషజ్వరపీడితులై ముదుసలియైన యత్తయు నైదేండ్లయీడు గల కుమారుడును గూడ మృత్యువాత బడుటంజేసి పార్వతమ్మ గత్యంతరములేక సోదరుడైన వెంకటప్పయ్యగారి యిలుసేరి మాతృహీన యైన కమలను దన సర్వస్వముగా భావించి పోషించుచుండెను.

వెంకటప్పయ్యగారికి, బత్నీవియోగమునకు దోడు, లేక లేక తన వయఃపరిణతికాలమున జనించిన కమలా పోషణభారము దుర్భరమయ్యెడిదె. కాని పార్వతమ్మ యాదరణము వెంకటప్పయ్యగారి కమూల్యసాహాయ్య కారిగనుండెను. మఱియు వెంకటప్పయ్యగారి కామె యందు ప్రథమమునుండియు భక్తివిశ్వాసములు గలవు. కావున పార్వతమ్మను నాత డెక్కుడనురాగముతోనే చూచుచుండెను. తల్లి లేని బిడ్డయైన కమలను సాకుట పార్వతమ్మకును విధియగుటయగాక యామె సహజవ యార్ద్రహృదయమున మఱింత వాత్సల్య మొదవించెను.

వెంకటప్పయ్యగారికి స్వగ్రామమైన తెనాలి తాలూకా శ్రీరామపురమునందు సాలునకైదాఱువందల రూప్యముల యాదాయము వచ్చు భూవసతి గలదు. ఒక మంచి భవనము, గొడ్డు గోద కలదు. కాని యిటీవల బత్నీ వియోగము దటస్థమైనను మఱల ద్వితీయ వివాహము చేసికొన దలపెట్టలేదు. ఇప్పటికే యేబదియైదేండ్లు వచ్చెను. మఱల వివాహమాడి యా పిల్ల కాపురమునకు వచ్చుసరికి దనకు షష్టిపూర్తి మహోత్సవకాల మించుమించుగా సమీపింపగా గలదనియు, వృద్ధ వార్ధకమున దటస్థమగు క్రొత్త కాపురమువలన నెవరికిని సౌఖ్యము సేకూఱజాలదనియు భావించి వివాహమాడ నిచ్చగింపలేదు. తనయక్కగారి సాహాయ్యము లభింపకున్నచో నింత గంజికాచిపోయుట కైన నుపకరించునని పెండ్లాడెడివాడేమో కాని పార్వతమ్మ సంసారము చితికి వీని పాలిటనే పడుటచేత నట్టితలంపే లేకుండెను.

౨

కమలమ్మ చాలచురుకైన తెలివిగల పిల్ల. ఎనిమిదవయేడు సరిగా వచ్చినదో లేదో యప్పటికే యాఱవతరగతి చదువుచుండెను. ఉపాధ్యాయుడు ప్రశ్నయడుగుటయే తడవుగా నందరికంటె ముందుగా గమలయే సమాధానము సెప్పుచుండును. తోడిబాలికలు కమలమ్మ స్నేహమపేక్షించి తమకు దెలియని పాఠములను గమలచేత జెప్పించుకొందురు. మఱికొందఱు బాలికల కసూయగా నుండుటచేత గమలను మాఱుపేరులతో నుడికించుచుందురు. ‘కమలాఫల’ మన్న గమల యేడుచుచుండును. ఒకనాడు పంతులుగారికి ‘రిపోర్టు’ కూడ జేసెనుగాని పంతులుగా రెవరిని శిక్షింపక “కమలాఫల” మన్న దప్పేమి? యని వారు గూడ హాస్యమొనరించిరి. నాటినుండి తోడిబాలికలే గాక పంతులుగారు గూడ ‘కమలాఫలమూ! పాఠము వచ్చినదా?’ యని యడుగ సాగిరి. కమలయనిన బంతులుగారికిని మిగుల ప్రేమయగుటచేత నొకప్పుడు కోపమును మఱియొకప్పుడు నవ్వును దెప్పించి మురియుచుందురు.

‘అష్టవర్షా భవేత్కన్యా’ యను శ్లోకానుసారముగ కన్యాదానఫల మబ్బవలెనని వెంకటప్పయ్యగారు తగిన సంబంధమును విచారింప నారంభించిరి. తల్లి లేని పిల్లయని యెక్కుడు గారాబముతో బెంచుచు, వెంకటప్పయ్యగారు తనసర్వస్వమిమ్మయైన నింతగొప్ప కట్నమిచ్చి మంచిసంబంధమును దేవలెనని యహర్నిశలు వెదకుచుండిరి. ఒకటిరెండు సంబంధములు వెంకటప్పయ్యగారికి నచ్చినవికాని పార్వతమ్మకు మాత్రము వరుడు నల్లనివాడనియో, గొప్పవసతులు లేవనియో మనస్సు గుదిరెడిది కాదు. ఎనిమిదవయేడు గడచక పూర్వమే వివాహ మొనరింపవలయు నని వెంకటప్పయ్యగారు శత విధముల బ్రయత్నములు సలుపుచున్నారు. గాని దైవ ఘటన యింకను దెలియనయ్యెను.

వార్తాపత్రికలలో దఱచుగ "వధువుకావలెను" "వరుడు గావలెను" అను ప్రకటనలు ప్రచురింపబడుచున్నను గ్రామవాసియైన వెంకటప్పయ్యగారి దృష్టిపథమున కివి రావయ్యెను. శ్రీరామపురమున నొకపఠనాలయము గలదు. అందు దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులుగా రుదారచిత్తులై యుచితముగ బంపుచున్న దినపత్రికయు, భారతియు, కృష్ణాపత్రిక, సమదర్శిని, మున్నగు మఱికొన్ని పత్రికలును వచ్చుచుండును. పత్రికాపఠనాభ్యాసములేని వెంకటప్పయ్యగారికి మాత్రమేమియు బ్రయోజనము లేకుండెను.

3

సాయంకాల మైదుగంటలగుసరికి రాజమహేంద్రవరములోని యున్నతపాఠశాలా విద్యార్థులు గొందఱు టక్కు-టక్కు శబ్దములతో మేడమెట్లను దిగుచు గుంపులు గుంపులుగా వచ్చుచుండిరి. వారిలో గొందఱు ‘టెన్నిస్, క్రికెట్’ మొదలగు ఖేలనముల కుత్సాహముతో నేగుచుండిరి. మఱికొందఱు గృహోన్ముఖులై వెడలుచుండిరి. వారిలో స్ఫురద్రూపియు, వినయమూర్తియు నగు రామారావు పుస్తకములను జేబూని యొంటరిగ బోవుచు దన్నెవరో పలుకరింప సమీపించుచున్నట్లు గ్రహించి గమనవేగమును దగ్గించెను. అంత నా పెద్దమనుష్యుడు:—

"అబ్బాయీ! మీ దేయూరు?"

"మాది ధవళేశ్వరమునకు గొంచెముదూరమున గల సీతానగరము."

"మీయింటిపేరు?"

"విస్సాప్రగడవారు."

"ఇచ్చట మీ తలిదండ్రులతో గూడ వచ్చి చదువుకొనుచున్నారా?"

"లేదు. మా తలిదండ్రులు సీతానగరములోనే యున్నారు. నేనుమాత్రము వచ్చి యిచ్చట ‘స్కూల్ ఫైనలు’ చదువుకొనుచున్నాను."

"మీకు వివాహమైనదా?"

"కాలేదండి"

అని రామారావు గుండువారి వీధినుండి పోవుచుండెను. వెంకటప్పయ్యగారు వెనుకకు దగ్గిరి. మఱునాడు పదిగంటలకే యశోదమ్మబస (హోటలు)లో భోజనము చేసి వెంకటప్పయ్యగారొక గుఱ్ఱపుబండిమీద ధవళేశ్వరమునకు వచ్చి యచట నొకపడవమీద నెక్కి మూడుపావలాలిచ్చి తెల్లవారుజాము 4½ గంటలకు సీతానగరము రేవులో దిగిరి. అప్పటికింకను జీకటిగా నుండుటచేత గట్టుమీద దైయుత్తరీయమును బఱచుకొని తలక్రింద దిండుగా దైలుసంచి నమర్చికొని కొంత విశ్రమించిరి. నల్లులబాధచే దెల్లవారులు పడవలో నిదుర లేకపోయినను మనస్సులో నాందోళన మెక్కుడగుటచే గాబోలు వెంకటప్పయ్య గారి కిప్పుడును నిదురబట్టినదికాదు. అంతలో దూర్పురేఖలు గనబడుటచే వెంటనే లేచి కాలకృత్యముల దీర్చికొని, నదిలో స్నానముజేసి యీప్సితార్థసిద్ధికై సంధ్యాగ్న్యుపస్థానములతోపాటు తనయిష్టదేవప్రార్థనమును గావించుకొని దైలుసంచిలోని సేలంపట్టంచుధోవతిని ధరించి యట్టిదే మఱియొకయుత్తరీయమును పేటేలుదీర్చి పైనవేసికొని, చెట్టుకొమ్మల కారగట్టిన యంగవస్త్రము పొడిగానున్నను దీసి సంచిలో

దోపి ప్రయాణముసాగించి ౮ గంటలకు సీతానగరము చేరిరి.

౪

"ఘోరుఘోరములో నున్నపుడే మావానికి నాలుగు వేలు కట్న మిచ్చెదమని చాలసంబంధములు వచ్చినవి. ఇప్పుడు స్కూలుఫైనలు చదువుచున్నాఁ" డని లక్ష్మీనారాయణగారనిరి. వెంకటప్పయ్యగారికి నాల్గు వేలు కట్నమైనన్నో నెట్లయిన నంగీకరింపవలెనని యున్నది. కాని లక్ష్మీనారాయణగారు సందిచ్చుటలేదు. లక్ష్మీనారాయణగారికి రామారావొక్కడే కుమారుడు. కొబ్బరితోటలమీదను, పనసతోటమీదను లక్ష్మీనారాయణగారికి సాలున కేడెనిమిదివేలు వచ్చుచుండును. ఈయాస్తి యంతయు వీరి స్వార్జితమె. లక్ష్మీనారాయణగారు ప్రతిసంవత్సరమును దప్పక కాశీ, గయ, ప్రయాగ, మున్నగు పుణ్యక్షేత్రములకు బోవుచు మూడునాలుగు నెల లందేయుండి మరల నింటికి వచ్చుచుండుదురు. యాత్రలవలన ధనవ్యయమగుటకు మాఱు లక్ష్మీనారాయణగారికి ధనసంపాదన మధికమయ్యెను. స్థిరమైనవసతి యేర్పడుటచేతను, నేత్రములకు గొంచెము జబ్బుగలిగి దృష్టిలోప మొదవుటచేతను రెండుమూడు సంవత్సరములనుండి యిల్లువిడచుట మానిరి.

"అక్కయ్యగారూ! బావగారు సెలవిచ్చినట్లో నాలుగువేల కట్నమిచ్చెదను. కన్యాదానఫలము దక్కునట్లు రాగల మాఘమాసములో వివాహము జరిగింపవలెనని యున్నది. నాకు కుమారుడయినను కుమార్తెయైనను మా కమలమ్మ యొక్కతియే. దయచేసి యంగీకరింప గోరుచున్నా" నని వెంకటప్పయ్యగారు దీనముగా మనవి జేసిరి. మహాలక్ష్మమ్మ తలయూచుచున్నట్లే యున్నది కాని లక్ష్మీనారాయణ యందుకొని—"అబ్బో! ఆడవాళ్ళ నడిగి యీయదలచుకొంటే మిమ్మోరీయనేలేరు. వేయి మాటలెందుకు గాని కట్నమైదువేలు. వెండిచెంబులు పట్టుపంచెలు మున్నగు లాంఛనములు, రానుబోను ప్రయాణవ్యయములు మున్నగునవి కాకవేయి యీయగలిగిన మాతో మాట్లాడుడు. లేకున్న నొక నమస్కార" మని లక్ష్మీనారాయణగారు లేదో పనియున్నట్లు మూంగిటగల పనసతోటలోనికి వెళ్లిరి.

౫

వెంకటప్పయ్యగారికి యైదువేలును, వివాహవ్యయములకు గనీసము మఱినాలుగువేలును మొత్తము పదివేలెట్లు దెత్తునా యని గుండెలలో రాయిపడెను. వరుని ముఖవర్చస్సు, తెలివితేటలు దలచిన సంబంధము వదులుకొనుట కిష్టములేదు. ఫాల్గుణమాసముతో నెనిమిదవయేడు దాటును. గనుక కన్యాదానఫలము దక్కించుకొనుటకై కాలహరణ మొనరింప వీలులేదు. కావున యోచించియోచించి తుదకు సమ్మతించిరి. ఆమఱునాడే లక్ష్మీనారాయణగారు 'ప్రధానము'నకై వెంకటప్పయ్యగారితో గూడ బైలుదేరి గోదావరిస్టేషనులో రైలెక్కి తెనాలిలో దిగి శ్రీరామపురము వచ్చిరి. ఆ సాయంకాలమే 'ప్రధానము' జరిగెను, సుముహూర్తము నిశ్చయింపబడెను.

వెంకటప్పయ్యగారు గొప్పసంబంధము లభించెనని, బిడ్డకు వేడుకలు జరుగవలయునని మిక్కిలియుత్సాహముతో వివాహము సేయుచుండిరి. గాని వైదువందలరూప్యముల నగలమాత్రమే తెచ్చిరని పార్వతమ్మకు కినుకగా నుండెను. కన్యాదానము సేయువారు నగలగుఱించి నిష్కర్ష చేయగూడదని వెంకటప్పయ్యగారు మాట్లాడకుండిరి. పెండ్లి జరుగుచున్నది. ముత్తైదువలు, వరుసపాటలు, తలుపుదగ్గఱ పాటలు, బంతులాటలు, బూజముబంతులు మున్నగు వేడుకలు జరిగించుచుండిరి. రెండవదినమున గాబోలు పేరంటాండ్రు వధూవరుల పేర్లు చెప్పింపవలెనని పట్టుబట్టిరి. కమలమ్మ పెండ్లియని తోడి బడిబాలికలుత్సాహముతో వచ్చి కొందఱు పెండ్లికూతురు పక్షమునను, మఱికొందఱు పెండ్లికొడుకు పక్షమునను నిలిచి వాదింపసాగిరి. "కమలా" యనుటకు వరుడును, "రామారావుగారూ" అనుటకు వధువును సిగ్గుపడుచు మిన్నకుండిరి. "కమలమ్మ" యనలేనిచో "గమలాఫల" మని యైన ననరాదా యని యొక కొంటెపిల్ల చాటుననుండి బిగ్గరగ ననెను. వెంటనే మఱియొక

పిల్ల—“కమలాఫలమంటే రామాఫల మనలేరూ?” అని యెత్తిపొడిచెను. తక్కుంగల ముత్తైదువుల కిది మొదట బోధపడినదికాదు. కాని తరువాత గమలాఫలమంటె గమల యుడుకునని తెలిసినది. ఈమాట పెండ్లికొడుకునకును దెలిసినది. వెంటనే యతడు ‘కమలాఫల’ మని పేరుచెప్పెను. కమలకు రోషముగలిగి ‘రామాఫల’ మని మాఱుపలికెను. ఆనాడు వధూవరుల పేర్లిట్లు సెప్పబడినవి.

మూడవదినమున ‘సదస్యకట్న’ మని లక్ష్మీనారాయణగారు గొంత గుంజుకొనిరి. నాలుగవ దినమునందు మఱల గొంత ‘యలకకట్నము’ రావలెనని పట్టుబట్టిరి. వెంకటప్పయ్యగార నేకవిధముల జెప్పిరి. పెద్దమనుష్యులచే జెప్పించిరి. కాని లక్ష్మీనారాయణగారు పట్టిన పట్టు విడువరైరి. మొదటి కట్నములో సగమువఱకైన నీ యలకకట్నము క్రింద రావలెనని భీష్మించుకొని కూర్చుండిరి. వెంకటప్పయ్యగారికి గర్తవ్యము దోపకుండెను. అంత పెండ్లికివచ్చిన పెద్ద లేదో యొకవిధముగ గొంత సమర్పింప జేసిరి. కాని, లక్ష్మీనారాయణగారికి మాత్రము తృప్తి గలుగలేదు. ఎడమొగములు పెడమొగములతోనే మిగిలిన కార్యక్రమము జరిగిపోయెను.

౬

రామారావు క్రమముగ స్కూలుఫైనలు ఇంటర్మీడియేటు తరగతులందు గృతార్థుడై యిప్పుడు బి. ఏ. చదువుచున్న విద్యావంతుడేగాని తండ్రి గీచిన గీటును మాత్రము దాటజాలడు. కట్నంలో సగమువంతగు రెండువేలయైదువందలు తప్పక ‘యలకకట్నము’ క్రింద దనకు రావలెననియు,నంతదనుక నత్తవారిగడప ద్రొక్కవలదనియు లక్ష్మీనారాయణ శాసించెను. ‘నాయాజ్ఞ దాటినచో నా యాస్తిలో జిల్లిగవ్వయైన నీకు ప్రాప్తింప’ దని బెదరించుటయగాక యతడు దీర్ఘకోపియు, మూర్ఖస్వభావుడు నగుటచేత దన ప్రస్తుత విద్యకే భంగము వచ్చునేమోయని రామారావు తండ్రి యాజ్ఞకు బద్ధుడైయుండెను. తండ్రి మనోతత్వమాతడు బాగుగ నెఱుంగును.

పండుగలకని పబ్బములకని వెంకటప్పయ్యగారైదాఱుసారులు సీతానగరము వచ్చి యల్లుని దీసికొని పోవ బ్రయత్నించిరి. కాని విఫలమనోరథులై వచ్చిన దారినే వెడలవలసిన వారైరి.

రామారావు పట్టపరీక్షయందు గృతార్థుడై యొకనాడు సీతానగరములో స్వగృహమున ‘మదరాస్ మేల్’ పేపరు చదువుకొనుచుండ నొక యుత్తరము వచ్చెను. అందు “నాకు జాల జబ్బుగా నున్నది. కడసారిమాపు జూచుటకైన రాగోరుచున్నాను.” అను వాక్యములను జదివి తత్తఱిల్లి వెంటనే తండ్రిని బిలిచి “నాన్నా! మా మామగారికి జబ్బుగానున్నదట.” యని జాబు చేతి కిచ్చెను. లక్ష్మీనారాయణ యా జాబును జూచి—“అబ్బో! ఈ వ్రాతలు వారికి మామూలె. ఇట్టివి నీ కెన్ని జాబులు చూపించేది” యని యొక వెడనవ్వునవ్వి—“రామూ! రెండునెల లోపికపట్టుము. మన రెండువేలైదువందలు వడ్డితోసహా యూడిపడు” నని యొక్కడికో వెళ్లెను.

రామరావు నిజమే యనుకొనెనుగాని తెలిసికొందమని యొకకార్డును దీసి మామగారికి వ్రాయ నారంభించెను. వెంకటప్పయ్యగారికి ఇంగ్లీషు దెలియదని తెలుగుతోనే వ్రాసి తోటమాలికిచ్చి పోస్టులో వేయ బంపెను. ఆ కార్డును దీసికొని రంగడు కొంతదూరమేగుసరికి లక్ష్మీనారాయణ యెదురువచ్చి యీకార్డును దాను పోస్టులో వేసెదనని చెప్పి రంగని వేఱొక పని మీద బంపెను.

అయిదాఱు దినములవఱకు దన జాబునకు జవాబు రాకుండుటచేత దండ్రిమాట నిజమే యనుకొని రామారావు బి. యల్. చదువుకొనుటకై చెన్నపట్టణమునకు బ్రయాణము కట్టెను. లాకాలేజిలో బ్రవేశించుటకింకను రెండుమూడు దినములు వ్యవధియుండుట నెఱింగినవాడగుటచే లక్ష్మీనారాయణ ‘రేపుమాప’నిజరుపుచుండెను. అత్తవారింటి కేగునని భయముగాబోలతనికి!

ఇక వ్యవధిలేదని రామారావు తన ట్రంకు, పరుపు దీసికొని రాజమహేంద్రవరము వచ్చి గోదావరి

స్టేషనులో రైలెక్కి మద్రాసునకు బోవుచుండెను. బెజవాడకు వచ్చుసరికి మామగారి సంగతి దెలిసికొన గోర్కి పుట్టెను. తండ్రిగారి యాజ్ఞకు వ్యతిరేకమయ్యెనను నెట్లయిన శ్రీరామపురము బోవ నిశ్చయించుకొనెను. కమల కప్పటికి బదునాలవయేడు వచ్చియుండునని మనసులోనె లెక్కించుకొనెను. అంతలో రైలు తెనాలి స్టేషనుకు వచ్చినది. రామారావు వెంటనే దిగి ప్లాటుఫారముమీదనున్న 'హోటలు'నకు సామానును బట్టించుకొని పోయి యందే భోజనమును జేసి కొంత విశ్రాంతి దీసికొని, యక్కడివారికి (హోటలు యజమానునకు) సామాను నొప్పగించి తానుమాత్రము సాయంకాల మైదు గంటలకు శ్రీరామపురము జేరుకొనెను.

కాని పెండ్లికి దప్ప మఱల వచ్చినవాడుగా కుండుటచేత నిల్లు గుర్తింపలేక, యొకయింటి ముంగిట గూర్చుండి ప్రత్తిలోని గింజలను దీసివేయుచున్న యొక వితంతు బ్రాహ్మణినిగాంచి 'వెంకటప్పయ్యగారి యిల్లేదండి' యని యడిగెను. ఆమె యింటిచాయ జూపుచు—"ఆ కూర్చుండినది వారి కుమార్తెయె" యని చెప్పెను. రామారావు మఱేమియు నడుగక యాయింటిచాయ కేసి వచ్చుచుండెను.

శ్రీరామపురమున కొకమైలు దూరమున గల మఱియొక గ్రామమునుండి కొందఱు విద్యార్థులు చదువుకొనుటకై తెనాలికి బోవుచు వచ్చుచుందురు. ఆ యువకులు వచ్చునప్పుడును బోవునప్పుడును మిగుల దుడుకుదనముతో బ్రవర్తించు వారగుటచేత వీరనిన గమలకు మిగుల భయము. వారిలో నొకడు మిగుల దుష్టుడు. ఆనాడు దమయింటివైపుగ వచ్చుచున్నది వాడేయని కమల భయపడినది. పార్వతమ్మ యప్పుడే మంచినీళ్లకై కాలువకు బోయెను. వెంకటప్పయ్యగారు దమ రుగ్మత నుండి మెల్లగ దేరుకొని యౌషధమునకై కొంచెము దూరమున నున్న వెంకటాచారిగారి యింటి కేగిరి. ఇంటిలో మఱెవ్వరును లేరు. కమలమాత్రము వీధి వసారా యరుగుమీద గూర్చుండి దారముతో జేతిరుమాలు నల్లుకొనుచుండెను.

రామారావు సమీపించుట గాంచి కమల మొగ మావలవైపునకు ద్రిప్పి తన యల్లికయందే దృష్టినుంచెను. అంత రామారావు—

"కమలా! క్షేమమా! నిన్ను జూచుటకే వచ్చినాను." అని మందహాసముతో బలుకరించెను. కమలకు భయముతో నొడలెల్ల గంపించెను. ఏమనుటకును నోరాడలేదు. ఎట్లనో ధైర్యము దెచ్చుకొని—ఛీ—ఆవతలకు బొమ్ము అనెను.

'ఆ—పోయి' అని రామారావనిన వెంటనే—"పోయి గోదావరిలో దిగు"మని చివాలున నింటిలోని కేగి తిట్టుచు తలుపును గభాలున వేసికొనెను.

రామారా వీపరాభవమును సహింపజాలక పోయెను. మొదట దన్ను గుర్తించెనో లేదో యనుకొనెనుగాని గోదావరిలో దిగు మనుటచేత దప్పక తన్ను గుర్తించియే యట్లు తూలనాడెనని యనుకొనెను. ఆ క్షణముననే తమ తండ్రిగారు చెప్పిడి మాటలు స్మరణకు వచ్చెను. తనతో జెప్పకుండ మోహవశమున దన కుమారు డెప్పుడైన నత్త వారింటి కేగునేమోయనియు, నట్లేగినచో మామయల్లుండ్రేకమగుదురనియు, నందుచేత నలక కట్నముక్రింద రావలసిన రెండువేల యైదు వందలు రాదేమోయనియు నెంచి లక్ష్మీనారాయణ దన కుమారునితో నప్పుడప్పుడు కోడలు గడుసుదనియు, వదరుబోతనియు, నింకనేమో చెప్పి రామారావు మనసు విరువ జూచెను. రామారావు మన స్సప్పుడు విరుగ లేదుగాని దురదృష్టవశమున నేడు జరిగిన సంభాషణవలన గమలయెడ సంశయచిత్తుడై విరిగినమనసుతో స్టేషనుకై తెనాలిమార్గము బట్టెను. తన హృదయమునందువలెనలు దిక్కులను గాఢాంధకార మలముకొనెను. రామారావు స్టేషనుజేరుసరికి దన ధూమపరంపరలచే నాకాశమును మఱింత నల్లగ జేయుచు ధూమశకటమును స్టేషను జేరికొనెను. ఆ యుత్తరక్షణముననే రామారావు చెన్నపురాభిముఖుడై పోవుచుండెను.

౨

వెంకటప్పయ్యగారికి వ్యాధి దిరగబెట్టినందున దానితోనే వారి జీవయాత్ర ముగిసెను. కమల పెండ్లికై

తెచ్చిన యాఱువేల ఋణమునకు వడ్డీకివడ్డీతో పెంచి ఋణదాతలు వెంకటప్పయ్యగారి యిల్లువాకిలి, గొడ్డు గోదము, సాలముసాత్ర మొదలైన యావదాస్తిని స్వాధీన మొనరించుకొనిరి. ఇక కమలా పార్వతమ్మల జీవితము గడచు టెట్లు?

వెంకటప్పయ్యగారి మరణవార్త లక్ష్మీనారాయణగారికి జేరినదో లేదో కాని సీతానగరమునుండి యెవ్వరును రాలేదు. రామారావు మదరాసు ప్రవేశించిన పిమ్మట లక్ష్మినారాయణ సతీయుతముగ సీతానగరము నుండి వెడలి మఱియొక గ్రామములో గాపురముండెను. అందుచే గాబోలు వెంకటప్పయ్యగారి మరణవార్త వీరికి జేరలేదు.

పార్వతమ్మయాస్తి విక్రయించుట వలన నొక సంవత్సరము గడచెనుగాని యిక గడచుట దుస్తర మయ్యెను. మఱియు నింత వాహీనితో జీవించిన వెంకటప్పయ్యగారి కుటుంబమువారిప్పుడన్నాతురులై మ్రగ్గను, బూవులమ్మిన యూరనె కట్టెలమ్ముకొనుటవలె నీచజీవనము దుర్భరముగ దోచెను. పాపము! పార్వతమ్మ యేమి చేయగలదు? అల్లారుముద్దుగ పెంపబడిన కమలయె! లుబ్ధాగ్రేసర చక్రవర్తియని యెఱుంగక, ధనాఢ్యులని యాసించి, యెవరి సౌఖ్యమునకై తాను ఋణములపాలగు టకేని సమ్మతించి యిట్టి సంబంధమును దెచ్చెనో యట్టి కమల కిప్పు డన్నోదకములే కఱవయ్యెగదా! యని పరితపించి పార్వతమ్మ చిక్కి సగమయ్యెను. విద్యావతియు, గుణవతియునగు కమల విచారమును గుఱించి వేఱ చెప్పనేల?

కమలను వెంటదీసికొనిపోయి యత్తవారింట దిగవిడువ జూచెనుగాని రామారావు కలకత్తాలోనో, చెన్నపట్టణములోనో యింకను జదువుకొనుచుండె ననియు, నత్తమామలకడ నుంచిన గడుపునిండ గూడైన దొరకదనియు బార్వతమ్మకు దెలిసెను. రామారావును దామన్వేషింప జాలమనియు, నెప్పటికైన దైవానుగ్రహమున్నచో నాతడే వచ్చుననియు బార్వతమ్మ తలంచెను. కాని శ్రీరామపురములో గాలము గడపుట దుస్తరమగుటచేతను, నం దాప్తు లెవరును లేకుండుట చేతను నొకనాటి తెల్లవారుజామున బైలుదేరి యేలూరునకు వచ్చి యొక యింటిని బాడుగకు దీసికొని యందు కమలా పార్వతమ్మ లుండిరి.

కమలమ్మ నిత్యము నుదయముననే లేచి స్నానము చేసి, సూర్యున కెదురుగ నిలచి యేమేమో యనుకొనుచు బ్రార్థనచేయును. అటుపిమ్మట దమ పెండ్లికాలమున దీయింపబడిన ఫొటోగ్రాఫులోని భర్తబింబమును బూజించుచు, బూలు మాలికలుగ గ్రుచ్చి యలంకరించును. తరువాత విశ్రాంతికాలమంతయు భగవద్గీతాపారాయణముతో గడుపును. ఇది కమలమ్మయొక్క నిత్యనియమము.

ఇక బార్వతమ్మకు వచ్చిన పదిపదునైదు దినముల వఱకు నూరంతయు దిరుగుటతో సరిపోయెను. గాని నాలుగుదినములనుండి యొక ప్లీడరుగారి యింటిలో వంటచేయుటకు గుదిరెను. అన్నము పెట్టి నెలకు బండ్రెండు రూపాయ లిచ్చునట్టి యేర్పాటు. పార్వతమ్మ యొక్క పూటయే భుజించునుగాన ప్లీడరుగారికై మధ్యాహ్న ఫలహారముగ జేసినదానిలో, గొంత యాపె ఫలహారముచేసి, రాత్రివంటను సాయంకాలమె చేసి, ప్రొద్దు గ్రుంకకమునుపే పార్వతమ్మ యింటికివచ్చును. పంతులుగారే వడ్డించుకొని రాత్రిభోజనమును భుజించెదరు. ఆ పండ్రెండు రూప్యములతో గమలకును సుఖజీవనము జరుగుచుండెను.

ప్లీడరుగారు క్రొత్తగావచ్చియేలూరులో ప్రాక్టీసు చేయుటకై యొక మేడ నద్దెకు దీసికొని వలయుపరికరములతో నుండిరేకాని వారికి మఱెవ్వరును లేరు. మేడ యన్నమాటయేగాని యొక్క సంసారమునకే చాలీ చాల నట్లుండునంత చిన్నది. అయినను వీరొంటరిగ నుండుటచే నదియె వీరికెక్కువయ్యెను. వీరి పేరేమొ గాని యందఱు 'పంతులుగారు-పంతులుగా'రని పిలచుచుందురు. వాకిట మాత్రము వి. ఆర్. పంతులు, బి. ఏ., బి. యల్., జిల్లాకోర్టు వకీలు అని బోర్డు గలదు.

౮

కోర్టునుండి పంతులుగారు దమ యింటికి బ్రక్క—వీథినుండి కాలినడకను వచ్చుచు, నొక చిన్నివసారా యింటిముందు దడాలుననాగిరి. అక్కడ బార్వతమ్మ బాదమాకు విస్తరుల గుట్టుచుండెను. కమలమ్మ భగవద్గీతల జదువుచు నామెకర్థము చెప్పుచుండెను. గ్రంథపారాయణములోనున్న కమల గొంతవడికి బ్లీడరుగారిని జూచి యెవరో పెద్దమనిషి వాకిట నిలచియుండుటచేత దత్క్షణమె లోనికేగెను. కమల హఠాత్తుగవెళ్లుట జూచి పార్వతమ్మ తలయెత్తి ప్లీడరుగారిని జూచెను. అంత బార్వతమ్మ లేచి నిలిచి లోనికి బిలువ సంకోచించెను; గాని పంతులు లోనికడుగుపెట్టుచు నిట్లు ప్రసంగించెను.

"ఇదియేనా మీరున్నయిల్లు"

"చిత్తము. దయచేయండి" అని చావడిలోగల యొకప్రాతకుర్చీని చూపించి యామె పలికెను. పంతులుగారు గూర్చుండి చావడిని గలయ జూచుసరి కొక వధూవరుల ఫోటోగ్రాఫ్ గనబడెను. దానిని జేత దీసికొని యందున్న కుంకుమ, గంధము, అక్షతలు దుడుచుచుండిరి. చాటుననుండి చూచుచున్న కమల కిది కష్టముగానుండెను. గాని పెద్దమనిషి నేమియు ననలేక యూరకుండెను. అంత బంతులుగారు-పార్వతమ్మతో

"వీ రెవరండి"

"ఆ యమ్మాయి మా మేనకోడలు"

"ఇంతకు ముందిచట గూర్చుండి భగవద్గీత చదువుచున్న యామెయేనా ?"

"చిత్తము"

"వీరెచట నున్నారు"

"కలకత్తాలోనో, చెన్నపట్టణములోనో చదువుకొనుచున్నారు"అని కన్నులనీరు దుడిచికొనెను "లేదండి. వారి చదువు సాంతమైనది. వీరిని నేను బాగుగ నెఱుంగుదును. వీరును నేనును చెన్నపట్టణములో నొకక్లాసులోనే చదివికొంటిమి" అని పంతులుగారనుటయె తడవుగ బార్వతమ్మ వెక్కి—వెక్కి—వచ్చుయేడ్పును మ్రింగికొనుచు గద్గదికతో—"వారిపు డెచటనున్నారు. పంతులుగారూ!" అని యడిగెను. కమలకు దుఃఖమాగలేదు. లోలోన గ్రుళ్లి యేడ్చుచుండెను. ఆ యేడుపుసవ్వడి ప్లీడరుగారికి వినబడినట్లే యున్నది. అంత—"బార్వతమ్మగారూ! ఎందుకు జింతించుచున్నారు?" అని పంతులడిగెను. పార్వతమ్మ—"అయ్యా! కొన్ని సంవత్సరములనుండి వారిజాడ తెలియుటలేదండి. మా యన్నగారు పోయినప్పుడైనను రాలే" దనెను. "విచారము వలదు. వారీ యూరిలోనే యున్నారు. మీరు నేటి సాయంకాల మాఱుగంటలకు వచ్చెదరేని వారిని మా యింటికి దీసికొనివచ్చెదను. మీ యమ్మాయితో గూడ రండు. బండిపంపెద"నని వెంటనే యా పటమందుంచి వెళ్లిపోయెను. వెళ్లిన గంటకే బండి వచ్చెను. పార్వతమ్మ పంతులుగారి యోగ్యత, సౌశీల్యము నెఱిగిన దగుటచేత సంశయింపలేదు. కమలకు లగ్నకాలమున బెట్టిన బనారసుచీరెను గట్టనిచ్చి, యాపెకు గల వస్తువులన్నిటిని బెట్టి యలంకరించెను. అప్పుడు కమల సాక్షాత్కమలాదేవి వలెను మూర్తీభవించిన రతీదేవివలెను గన్పట్టెను గాని కమలా పార్వతమ్మల కొకసందేహము గలిగెను.

"కమలా! నీవు గుర్తింపగలవా ?"

"అత్తయ్యా! నే నెప్పుడు చూచితినే?"

"అవును. నీవు గుర్తింపలేవుగాని కుడిభుజము మీద నొక పురుపుటికాయ యున్నట్లు నాకు గుర్తు" అనుచుండగా బండివాడు త్వరపెట్టెను. ఇరువురును బండినెక్కిరి. బండి గొంతతడవునకు బ్లీడరుగారి యింటిముందు నిలిచెను. కమలయు బార్వతమ్మయు బండిదిగి కచ్చేరి చావడిలో నెవరో పెద్దమనుష్యు లుండుటచేత లోపలిచావడిలోనికేగి యందు నిలిచియుండిరి.

పంతులుగారు కొళాయిక్రింద స్నానముచేసి యొకజరీధోవతి గట్టుకొని మఱియొక యుప్పాడఖండువాను బైన వల్లెవాటుగ వేసికొనియుండిరి. ఇంతలో నెవరో మాట్లాడుటకు రాగా వారిని రెండుమాటలతో బంపి లోపలిచావడిలోనికి వచ్చిరి. అంత బార్వతమ్మగారు—

"అయ్యా! పిలిపించినారా? వారీయూర నున్నారా?

"ఆ! ఇప్పుడే వచ్చెదరు. కాని—"

"అదేమి?"

"ఏమియు లేదు. మీ యమ్మాయి మునుపటివలెనె యీసారిగూడ—ఛీ! అవతలకు బొమ్మన్నచో నెట్లు?"

"అట్లెప్పుడన్నది? వారు మాయూరెప్పుడు వచ్చినారూ?"

"మీ యమ్మాయి నడగండి"

"శివ! శివ! ఇదేమి టత్తయ్యా! నే నెప్పుడన్నాను? వారెప్పుడు వచ్చినారు?" అని కన్నుల నీరు తుడిచికొనుచు మొగమెత్తి యెదుటి గోడవంక జూచెను. తాను నిత్యము బూజించుచున్న పెండ్లి నాటి తమ ఫోటోగ్రాఫ్ పటమువంటిదె యొకటి యందు వ్రేలాడు చుండెను కమలకు సంశయము గలిగెను. వెంటనే యెడమ కన్నదరజొచ్చెను. అంత ప్లీడరుగారు—

"ఏమంటివి కమలాఫలమూ. ఓహో! కమలాఫల మన్నచో నీవు నన్ను రామాఫలమందువుగాబోలు! లేదు. కమలా?"

కమలకు పెండ్లి నాటిమాట జ్ఞప్తికి వచ్చెను. వెంటనే లజ్జ, హర్షమున శోకము ముప్పిరిగొనెను. ప్లీడరే రామారావుగారని స్పష్టమైనది. అప్పుడే వల్లెవాటుగ వేసికొనిన యుత్తరీయము క్రిందకు జారగ భుజముపైగల పురుపుటికాయ పార్వతమ్మకును గమలకును దృగ్గోచర మయ్యెను. పార్వతమ్మ యానందాశ్రువులతో—"నేటికి గదా ధన్యులమైతి" మని మెల్లగ కచేరి చావడిలోని కేగెను. కమలకు మితిమించిన యానందముచే సంతోషించుటకు మాఱు దుఃఖము పొర్లి పొర్లి వచ్చెను. నోట మాట రాదయ్యెను. అంత గద్గదికతో—"నాయపరాధమును క్షమింపు" మని రామారావుగారి రెండుపాదములను గట్టిగ బట్టుకొని కనుల నద్దుకొనుచు సాష్టాంగ పడెను. అంత రామారావును నేదియో యనబోయెను గాని రుద్ధకంఠుడై యేమియు ననజాలక "ఈ యపరాధమునీదికా"దని గద్గదికతో బలికి కమలను దన రెండుచేతులతో లేవదీసి కౌగిట జేర్చుకొనెను. తరువాత వారేమి మాట్లాడుకొనిరో-యేమి జరిగినదో కచేరి చావడిలో నున్న పార్వతమ్మకేమియు దెలియలేదు.

తెలుఁగుతల్లి

జి. జాషువకవి గారు

కృతి నందుటకు పల్లకీమోయదొరకున్న కృష్ణరాయలు రాజ్య మేలునాఁడు
మనుమసిద్ధియును తిక్కనగన్న కావ్యంబు కోరచూపులు జూచుకొన్ననాఁడు
తెలుఁగురాయని యొప్పుఁ లొలుకుగుప్పిటిలోన లేఁతకస్తూరి గుబాళించునాఁడు
ముత్యాల మందిరంబుల, సత్కవులమీద బంగార మేరులై పారునాఁడు
కవులపలుకులు వేదవాక్యంబు లగుచు-క్షితితలంబును గంపింపఁ జేయునాఁడు
గారవంబున నన్నేల గాంచవైతి- తెలుపఁగదవమ్మ! ననుఁగన్న తెలుఁగుతల్లి!